

Ruimte voor het vreemde

Bieke Vandekerckhove

'Wat men bemint
Wordt op slag ongevaarlijk.'

Egied van Broeckhoven

Het beeld De Kus van de Roemeense kunstenaar Brancusi kent een ontroerende geschiedenis. Brancusi maakte De Kus in 1910. Het is een prachtig beeld, dat zijn streven naar minimalisme weerspiegelt. Het beeldt de essentiële vormen van twee mensen uit, met behoud van de oorspronkelijke kubusvorm van het materiaal. Je ziet een man en een vrouw tegen elkaar geplakt, in een dichte omstrengeling. De hartstocht is voelbaar. De verbondenheid tastbaar. Niets is in staat die twee van elkaar te scheiden. Vijftwintig jaar later kreeg Brancusi de opdracht een gedenkteken voor gesneuvelden te maken.

Opnieuw gebruikt hij De Kus. Alleen is het een poort geworden. Met op de fries de kus vele malen herhaald in reliëf, en daaronder een grote opening. De liefde is nog even krachtig als vroeger, het verlangen naar één-zijn nog even sterk. Maar het leven heeft een bres geslagen... open op liefde en lijden, leven en dood, het eigene en het vreemde. De Poort van de Kus heeft als thema 'liefde en gemeenschap'. Alsof liefde die zich sluit in zichzelf dodelijk wordt en liefde die zich opent leven geeft...

Onlangs zag ik een documentaire over de icoon van de Drie-eenheid, met monnik Cyrille Vael van Chevetogne. Net als de Kus van Brancusi gaat die icoon over het vreemde dat zich onverwacht aandient en ons dwingt tot openheid. Ik wist het niet, maar de icoon van de Triniteit wordt binnen de orthodoxe kerk 'filoxenia' (gastvrijheid) genoemd. Hij gaat terug op het Oudtestamentische verhaal van Abraham en Sarah, die onder de eik van Mamre drie vreemdelingen ontvangen. Voor wie het verhaal niet kent: Abraham en Sarah zijn mensen die ontnuchterd zijn door het leven. Ze hebben grote dromen gekoesterd en bittere teleurstelling geïncasseerd, Ze zijn realistisch en mild geworden. Hun lach is niet meer uitbundig, maar gelukkig lachen ze nog. Maar dan worden ze onverhoopt toch nog vruchtbaar. En de sleutel, zo lijkt het verhaal te suggereren, is hun openheid en gastvrijheid voor de drie vreemdelingen die hen bezoeken.

'Hoe kan het ontvangen van vreemdelingen vruchtbaar maken?' wilde de interviewer weten. Het antwoord van Cyrille Vael heeft mij getroffen: 'De vreemdeling is de ander, dat wat jij niet bent. We hebben de ander nodig om onszelf te helen! Met een brede glimlach voegde hij eraan toe: 'Anders geraak je niet verder Zonder de ander blijf je staan op je eigen kleine wereld. Je settelt je in zelfgenoegzaamheid.' Ik vind het een fascinerende gedachte. Alleen de ander breekt ons open tot mensen die groot van hart zijn. Alleen het vreemde geneest ons van eenzaamheid en blindheid. Volgens Cyrille Vael is heel de bijbel op dit schema geankerd. Wij zijn Abraham en Sarah. Wij hebben het nodig uit onszelf te treden. Niet eenmalig, maar dagelijks opnieuw. Zelfs van minuut tot minuut. Zoniet verstart het leven, sterft het, wordt het onvruchtbaar.

Ruimte voor het vreemde... Het klinkt evident en het lijkt gemakkelijk, maar dat is het absoluut niet. Niets is moeilijker Hoe gauw ervaren wij de ander niet als een bedreiging? De verre vreemdeling aanvaarden is misschien nog haalbaar. Als hij ver genoeg blijft tenminste. Maar de concrete ander; de mens naast ons, dat is wat anders. Denk maar aan Kain en Abel. Kain doodt geen verre vreemdeling. Hij doodt zijn broer. Want die broer is een bedreiging.

Wij doden niet. Maar beschikken we niet over een gigantische trukendoos om de mens naast ons naar onze hand te zetten? Proberen wij anderen niet voortdurend tot ons spel te verleiden, met onze spelregels? Het is toch mijn ervaring dat het niet eenvoudig is om daarvan los te komen, en de ander echt een ander te laten zijn.

Merkwaardig genoeg creëert de stilte voor mij ruimte voor het vreemde. Stilte maakt dat je niet langer op jezelf geplakt leeft. Je kleeft niet langer aan je eigen leventje en verlangens. Ik weet dat dit paradoxaal klinkt. Uiterlijk lijkt het alsof je je, alleen met jezelf op een mat, op jezelf terugtrekt. Maar dat is niet zo. Of liever: ik ervaar het niet zo. In de stilte kom je juist los van jezelf. Er komt afstand ten opzichte van jezelf. En daardoor ontstaat er ruimte voor iets anders dan jezelf. In eerste instantie werpt stilte mensen inderdaad op zichzelf, en dat kan een valkuil zijn. Maar bij een volgehouden stilte voltrekt zich vroeg of laat die andere beweging. Langdurige stilte stuwt altijd naar het andere, het onbekende, het vreemde...

Soms denk ik: we ervaren de ander als een bedreiging, omdat we - bewust of onbewust - bang zijn van het vreemde in onszelf. Het vreemde in jezelf toelaten is niet gemakkelijk. Ik las onlangs een roman die daarover gaat. Een doodgewoon leven van de Tsjechische schrijver Karel Čapek. Het boek begint met een oude man die geknield in de tuin zit, en de bloeiende purperklokjes van onkruid ontdoet. Op twee passen van hem vandaan zit een vinkje op een steen, het kopje scheef. Het kijkt hem met één oog aan: wie ben jij eigenlijk?

De man staat, misschien welvoor het eerst in zijn leven, oog in oog met het vreemde... Het doet hem terugblikken op zijn leven, en hij besluit zijn memoires te schrijven. Hoewel hij in die autobiografie keurig zijn kleine kantjes vermeldt, en ook eerlijk vertelt over zijn lafheden als kind en als jonge man, is het algemene beeld toch dat van een goed leven. Weliswaar een doodgewoon leven, maar al bij al goed besteed. De man was spoorwegbeambte van beroep. Maar dan overleest hij zijn memoires. Er vallen hem allerlei onduidelijkheden en inconsequenties op. Het vreemde lijkt hem plots van alle kanten aan te kijken... Zijn leven blijkt gecompliceerd te zijn geweest, voltegenstrijdigheden, en heel anders te zijn verlopen dan hij zich bewust was. In het tweede deel van de roman leert de oude man, met vallen en opstaan, op een ontroerende manier het vreemde in zichzelf omhelzen...

Ook Sjestov heeft het over 'het vreemde' in onszelf. 'Het hart van de mens is een duistere afgrond,' schrijft hij, 'en het vraagt moed om zonder angst in de diepten te leren kijken die voor het ongeoefende oog bodemloos lijken'. Mediteren, de stilte opzoeken, betekent voor mij ook: zonder angst in de afgrondelijke diepte van je eigen hart leren kijken, Besef krijgen van het vreemde in jezelf. Het vreemde in jezelf omarmen. Als we dat doen, komen we er op een dag misschien ook aan toe het vreemde om ons heen in de armen te sluiten... Het vreemde van de ander. Het vreemde van het leven. Het vreemde van culturen, godsdiensten en levensvisies.

Als ik om mij heen kijk en de verscheidenheid aan bomen, bloemen, planten, dieren en landschappen zie, dan verbaast het mij dat wij in deze wereld zoveel moeite hebben om ruimte te maken voor het vreemde. Het lijkt wel of wij het leven steeds weer willen reduceren tot een waarheid. Onze waarheid. Het zit zo diep in ons om van alles eenheidsworst te maken. Of die worst het etiket zen opgeplakt krijgt, of christendom of westerse cultuur of nog iets anders, doet er niet toe. Feit is dat we vergeten dat veel dingen voedend zijn. Feit is dat we de rijke, veelzijdige stroom van het leven steeds weer willen inperken.

Onze voorkeur gaat blijkbaar naar een bevaarbaar eigenhandig gegraven kanaal. Als het ons maar binnen vertrouwde oevers van punt a naar b belooft te brengen. De kaarten liggen vast. Het doel van de reis is gekend. We begeven ons op dat kleine, veilige water en wanen ons op reis door het leven... De ultieme reis nog wel. Maar de zee, met zijn wilde stromen en tegenstromingen, met zijn ongekende diepten en krachten, daar huiveren we voor. Dat is

het onbekende, en daar wagen we ons liever niet aan. Daar weet je enkel waar je begint, niet waar je uitkomt. Daar wenkt het volkomen vreemde, De zee... Nee. Dank u. Liever niet.

En eigenlijk is dit toch raar. Als we om ons heen kijken, lokt het onbekende dan niet overal? Zien wij dan niet hoe diep het leven getekend is door een bonte variëteit aan anders-zijn? Is de zichtbare wereld niet één lofzang op verscheidenheid? Waarom prikkelt de veelzijdigheid die uit alles spreekt ons niet? Waarom wagen wij ons dan zo moeilijk aan het anders-zijn van de ander, veraf en dichtbij?

Elke mens, elke cultuur, opent een nieuwe, nog ongekende wereld. Elke mens, elke cultuur voegt iets nieuws toe aan de eindeloze openbaring die het Leven is. Ik geloof niet dat wij geroepen zijn om het gekende te herhalen. Wij zijn geroepen om het vreemde in onszelf naar boven te halen, en iets nieuws aan het leven toe te voegen.

God liefhebben is voor mij het leven liefhebben, in al zijn verscheidenheid. Het betekent: mij openstellen voor het anders-zijn van mensen en dingen, proberen om het te respecteren, het te aanvaarden, er iets van te leren en het zelfs graag te zien.

Het betekent ook: het vreemde van mensen en van het leven uithouden. Het geduldig proberen te verdragen zonder mij er door te laten verbitteren. En soms is het: op mijn onvermogen stuiten om dit vreemde te aanvaarden. Liefhebben is voor mij soms ook een verschrikkelijke impasse. De ervaring van onvermogen is pijnlijk. Toch is dit niet louter negatief. Het is ook een kans. Om de werking van het totaal andere op het spoor te komen... Ons onvermogen om lief te hebben openbaart dat we niet zonder dat Andere kunnen. Juist ons mislukken doet ons kantelen, zoals André Louf het zegt, naar het totaal Andere, alles-omvattend midden onder ons reddend aanwezige. Het vreemde bij uitstek.

Als we met onze liefde reiken naar wat we kennen, kunnen, begrijpen en koesteren, kan je dan van liefde spreken? Misschien wel. Zij het 'jonge' liefde. Het is het leven omhelzen, in een dichte omstrengeling, zoals in de eerste Kus van Brancusi. Dat is mooi en zinvol, maar voor mij ligt de werkelijke uitdaging niet daar. Naar mijn aanvoelen reikt liefde oneindig veel verder... het andere, het vreemde, het onbekende tegemoet. Liefde die gelouterd is en gerijpt, leert omhelzen als een poort, open op het vreemde, meerstemmige leven...

Bieke Vandekerckhove
Juli 2009